

*Бикова Тетяна Валеріївна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
української мови та літератури*

ПОЕТИЧНЕ СЛОВО ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ І ЛЮБОВІ ДО УКРАЇНИ

Слово – це невичерпне джерело й акумулятор інформації про наше минуле, сучасне та майбутнє. Поетичне слово є ноосферним згустком думки людства взагалі та безпосереднім знаряддям передачі думок і переживань конкретної особи. Поезія як рід художньої літератури є найлегшою, найзрозумілішою та найдоступнішою формою спілкування між читачем або слухачем та письменником.

Для сучасного студентства, зокрема для студентів з особливими потребами, на заняттях з історії літератури, корисним є використання інформації про розвиток поетичного слова на зразках художніх творів не лише загальновідомих письменників, а тих, які робили свій посильний внесок у розвиток поетичного мистецтва слова, і тим самим чи не найбільше впливали на хід літературного процесу.

Студентам з особливими потребами особливо цікаво буде дізнатись про особливості сприйняття такими письменниками поняття “патріотизму” щодо рідної батьківщини, висловлення власної позиції на події, які відбувалися за життя того чи іншого письменника засобами поетичної словесності.

Прикладом опрацювання проблеми “поет – Вітчизна” є аналіз поетичної спадщини Мусія Степановича Кононенка (1864 – 1922).

Образ України у поетичній творчості М. Кононенка є центральним – це образ рідної землі, яка прагне за допомогою аналізу свого минулого “знести з очей народу тьму-полуду”, ним пройнята вся поезія автора (збірки “Ліра” (1885), “Струна” (1908), “Хвилі” (1917)). Поезії перших збірок найбільше наповнені або мотивами захоплення красою рідної землі (“Душа моя знає Вкраїну / І любить, кохає її” (“Кобзар”); “Здається, не стрітив ніде б на всім

світі / Другої такої, як се сторона” (“Спомин”); “О, любий краю, моя Вкраїна чарівна, / В тобі ж тоді, мій тихий раю, / Цвістиме крашя весна” (“Елегія”), або відвертою ностальгією за втраченою могутністю держави (“Батуринські руїни”), причому поет в останній поезії проводить аналогію – образ зруйнованого палацу – це образ України, сучасної авторові, де про могутню силу залишилась лише невелика пам’ять — тінь, у якої “з туману, неначе мрії, одежа й тіло зіткані”. Це тінь колишньої надії на державність України, яка зникає з появою хмар. Та інколи М.Кононенко шляхом показу у поезіях боротьби інших народів розкриває своє бачення майбутньої долі України (“Одинока могила”, “З сербських мотивів”). Це, зокрема, поезії “Одинока могила” і “З сербських мотивів”, які можна віднести до тематичного “балканського” визвольного пласту в українській поезії (подібні мотиви зустрічаються у цілих циклах поезій І.Франка, Лесі Українки). Поезії є відгуком на події, які відбувалися у Сербії наприкінці ХІХ ст., яка була під владою Туреччини. Зацікавлює у даних поезіях намагання поета шляхом використання народної символіки вибудувати мистецьку транспозицію “Сербія – Україна”. Для Кононенка доля Сербії – це доля його України, незахищеної від знущань і посягань не лише на державність, а й на свою мову, це доля українського народу, який подібно до плугаря (“Орач”) лише може картати себе за нездатність захиститися від нападників. Земля, яка повинна надихати на боротьбу, забирає лише сили у народу. І єдина зброя, яка ще може тримати народ у боротьбі – це мова, “найвищий, найцінніший подарунок”.

У поезіях “Хвиль” автор найчастіше розкриває образ України за допомогою численних інвектив щодо земляків-перевертнів, через зображення ставлення до рідної землі так званих “демократів”. Однак із більшості поезій Україна постає перед нами зажурена тими вчинками своїх дітей-перевертнів, які призводять до занепаду рідної культури і мови.

Також у поезіях Кононенко використовує коронний жанр політичного сатирика — куплетну структуру з рефреном, який простежується майже в усіх поезіях “Хвиль” і несе основне смислове навантаження, при цьому навмисне

заземлюючи зденаціоналізоване українське панство, вживаючи емоційно виразні образи, які незважаючи на своєрідне згрубіле формулювання, сповнені внутрішньої експресії, вдало передають стан позірною самокаяття:

*...Що, справді, ми — Вкраїни діти,
Та гриземо чужий маслак,
Що, може, з нас були б і люде,
Ми б, може, помогли братам
Знести з очей пільму-полуду... [3,51].*

У “Хвилях” письменник розкриває поетичну ретроспективу образу України, добровільно закутої у кайдани неволі. Письменник показує сучасний стан України, похлибих українофілів, панів, які забули про існування своєї рідної мови, духовних цінностей, обличчям повернулись на Північ, стали “вірними рабами москалів”. І на противагу своїм сучасникам Кононенко виводить з минулого образи князя Київської Русі Святослава і гетьмана Івана Мазепи. Це – справжні герої-лицарі своєї доби, один із яких, Святослав, завжди повідомляв своїх ворогів про початок бойових дій: “Я іду на вас війною!” [3, 74].

Однак із більшості поезій Україна постає перед нами зажурена тими вчинками своїх дітей-перевертнів, які призводять до занепаду рідної культури і мови. З цього приводу зацікавлюють поезії циклу “Нові пісні на стародавній голос”, які є авторською переробкою відомих українських пісень фольклорного і літературного походження.

Поетика циклу “Нових пісень” поступово набуває сатирико-викривального тону. Автор засуджує тих пасинків України, “перевертнів”, які “на роботу ж подалися в чужий край”, стали “злочинцями рідної сторони”; навчає “сусідів-ворогів” як треба ставитись до українців, що свідомо показували Україну або в зовсім непривабливому плані, або ж змальовували тихий “куточок”, де всі “ходять у сорочках і шароварах”. “Нові пісні на стародавній голос”, наповнені викривальною силою, розкривають авторське ставлення до рідного краю, до справжніх українців і “перевертнів”, яким не раді й ті, заради кого вони проміняли рідну Україну, їм доручають

найганебнішу справу — йти “Кочубеївською дорогою”, тобто шпигувати в рідному краї.

Пісні наповнені оптимістичним пафосом, адже, як стверджує поет, “не скувать душі живої і слова живого” [3, 219], тому необхідно самому народові шукати шляху до кращого життя. Інколи пісні мають прикінцеві заклики, які виражають авторське ставлення до подій, які відбуваються на терені колишньої Російської імперії: “Гей, до праці, любі діти, Годі лихо нам терпіти!” [3, 222]. Як бачимо, Кононенко має надію, що сини України “будуть уже захист”, “роблять діло своє”. І перед нами постає Україна, яка пройшла через століття катувань і знуцань з мови, культури, яка прагне піднятися на вищий щабель духовного розвитку, не стаючи в залежність від “північного сусіда”.

Отже, Кононенкові “Нові пісні на стародавній голос” як суспільно-політичні переробки відомих пісень допомагають краще зрозуміти основні чинники становлення нової української держави.

У роки створення “Хвиль” Мусій Кононенко проживав у Полтаві, тому політичні події, які відбувались в цей період, цілком мали своє виявлення й у творчому доробку письменника. Поезії цього періоду – це свого роду творче мистецьке переосмислення і усвідомлення тих подій. М. Кононенко робить невтішні для себе висновки — прихід Центральної Ради, а потім більшовиків, постійні криваві сутички у боротьбі за владу багатьох керівництв призводить лише до того, що народ, який не може вибрати вірного шляху, поступово втрачає навіть мізерні можливості завоювання незалежності, бо він вже “втратив образ божий”. Автор розкриває причини такого свого відношення до народу, за допомогою риторизму констатує про відсутність єдності серед самих українців, порушення основних морально-етичних цінностей: “Забули правду, сором, честь”.

Чому ж саме так поціновував події 1917 – 1918 рр. письменник? З історії відомо, що на цей період в Україна припадає діяльність Центральної Ради, але їй підпорядковувалась не вся територія України. В ті роки у Полтаві влада у місті постійно переходила від одного керівництва до іншого. Поборники

кожного з них грабували місто. Вражаючі спогади про життя у Полтаві наприкінці 1917 – початку 1918 рр. залишив інший відомий письменник В. Г. Короленко, який теж проживав у ті страшні роки у Полтаві. Так, у листі від 28 грудня 1917р. він констатує: “Нарешті “воно” прийшло, Полтава три дні п’янствує й громить винні сховища... Видовище жахливе... – Все наше, – говорять солдати. – Буржуї попили і досить. Зараз ми...І за будь-якої підлоти висувається цей мотив”.[5,46]. Про постійну зміну влади у Полтаві свідчить інший лист В.Г.Короленка до А.В.Луначарського: “У нас (Полтаві – Т.Б.) триває те саме . Інколи вночі чути постріли. Якщо це з південно-західного боку – підходять повстанці, якщо з південно-східного боку кладовища – це когось (можливо, багатьох) розстрілюють ваші (більшовики. – Т.Б.). Обидві сторони протистоять одна одній в жорстокості. Вся наша Полтавщина схожа на порохове сховище...” [4, 64]. На жаль, листи і свідчення М.Кононенка про цей період нами не знайдено, але свідчення іншого письменника цілком допомагають у відтворенні тих подій. Звичайно, що вони не могли сприйматися М.Кононенком із захопленням, тому в поезіях того періоду автор висловлює своє негативне ставлення до, здавалося б, “кращих часів” у порівнянні з пануванням Російської імперії.

Використовуючи монологічно-монографічний прийом викладу, поет констатує безвихідність народу зі “свавільства дикого”, пророкуючи з гіркотою в серці подальшу долю України:

*До волі ми не доросли,
Ми знову станемо рабами,
Сильніші духом та умом
Коверзуватимуть над нами*[3, 336].

Понуро-інвективний тон викладу, моралізаторство, гострота якого зумовлена трагічністю баченого і осмисленого, допомагають розкрити основну думку поезії: “Правдиве щастя там живе, / Де на руках немає крові”[3, 335].

Автор використовує традиційні для поезій громадянського спрямування прийоми: прикінцеві заклики до пробудження, до боротьби за незалежність рідної України; градацію риторичних питань, наповнених інвективної сили, за

допомогою яких автор засуджує кровопролиття, вимагає замислитись кожного над його причинами (“Народе мій! Що робиш ти? Що дієш ти, очуманілий?”, “Кого ти б’єш, за що ти б’єш, мій брате, хижий і безсилий?” [3, 334]; активна метафоризація, якою користується автор з метою засудження невинуватих боротьбою за незалежність багатьох злочинів і вбивств (образ народу з “кривавими руками”).

Отже, письменник дотримується думки, що народ, “який прагне до впорядкування соціальної справедливості шляхом індивідуальних пограбувань, який починає царство справедливості дозволом масових нерозумних розстрілів, які тривають вже роки, такий народ знаходиться ще далеко від того, щоб стати на чолі кращих прагнень людства” [4, 65]. Крім того, Кононенко створює в одній із поезій (“Великодні дзвони”) символічний образ, який має додаткове смислове навантаження, — образ великодніх дзвонів, які повинні своїм голосним дзвоном розбудити народ від страшного сну, зняти з нього “прокляття історії і часу”, повернути його на праведний шлях, “ворушити серця”. За допомогою парафраза національного гімну, вміщеному у поезії наприкінці, в пуанті, Мусій Кононенко прагне висловити найсильніше бажання, яке проходить через всю поетичну творчість письменника, — оживити Україну, повернути її обличчям до свого народу, до світової історії:

*Хай проснеться вона, хай промовить усім,
що і тілом, і духом ми люде,
що наш край дорогий ще не вмер у ярмі,
і вмирати ніколи не буде!* [3, 382].

Таким чином, поезії громадянського спрямування останніх років Мусія Кононенка у порівнянні з попередніми збірками носять національно-патріотичний, філософський, людинознавчий характер, спрямовані не лише на засудження ганебних вчинків “перевертнів-земляків”, а й на шукання причин невміння зберегти незалежність рідної країни. Звичайно, такі погляди на майбутню долю України не влаштовували багатьох прибічників російського більшовизму, тому Мусія Кононенка 1919 р. було заарештовано. І хоча за

кілька місяців письменник повернувся з тюрми, та був хворий, зламаний фізично.

Вся поезія Мусія Кононенка пройнята безмежною любов'ю до України, інколи своє особисте життя автор і ліричний герой в одній особі навіть не уявляють без України. Цілком очевидним є творче успадкування Мусієм Кононенком сприйняття Вітчизни-України Тарасом Шевченком.

За допомогою вивчення творчості письменників такого гатунку студенти з особливими потребами вчать розуміти, що Україна, рідна земля, повинна бути для них насамперед поняттям духовним, філософським, спрямованим передусім у майбутнє, адже саме аналіз, правильне поцінування подій минулого й допоможе знайти шляхи виходу із кризи і у сучасному суспільстві.

Література

1. Бурко Д. Син свого народу // Зоря Полтавщини. – 1943. – 22 серпня. – С.3.
2. Грабович Г. Шевченко як міфотворець. — К., 1991. — С.67.
3. Кононенко М. Хвилі: Збірка віршів / Упоряд, авт. передм. В.Погребенник. –К.,1994.-408с.
4. Короленко В. Письма к А.В. Луначарскому // Пророческие слова о русской революции. –Воронеж, 1922. – 224с. –С.46-80.
5. Негретов П.И. В.Г.Короленко. Летопись жизни и творчества. 1917 – 1921. – М, 1990.– С. 46.

Ключові слова: виховання, Україна, поезія, М. Кононенко, студенти з особливими потребами.

Анотація

У статті розкривається значення поетичного слова в процесі виховання студентів з особливими потребами, характеризуються погляди українського письменника кінця ХІХ - початку ХХ століття М.С. Кононенка на проблеми української мови і культури українського

народу початку ХХ століття. Досліджується ставлення письменника до подій після 1917 року, аналізується сприйняття М.С. Кононенком взаємостосунків України і Росії тих часів.

Аннотация

В статье раскрывается значение поэтического слова в процессе воспитания студентов с особенными потребностями, характеризуются взгляды украинского писателя конца XIX – начала XX века М.С. Кононенко на проблемы украинского языка и культуры украинского народа начала XX века. Исследуется отношение писателя к событиям после 1917 года, анализируется восприятие М.С. Кононенко взаимоотношений Украины и России тех времен.

Annotation

The value of poetic word in the process of education of students with the special necessities opens up in the article, the looks of the Ukrainian writer of end are characterized XIX – began XX ages M.S. Кононенко on the problems of Ukrainian and culture of the Ukrainian people of beginning of XX age. Attitude of writer toward events after 1917 year is explored, perception of M.S. Kononenko toward of Ukraine and Russia of those times is analysed.

Дані про автора:

Бикова Тетяна Валеріївна – старший викладач кафедри української мови та літератури МВУРЛ “Україна”, кандидат філологічних наук.

Домашня адреса: м. Київ, вул. Урицького, 11, кв. 30.

Контактні телефони: 245-59-54, 227-09-39.